

AÇIQ BANKÇILIQ NƏDİR? ONUN ÜSTÜNLÜKLƏRİ VƏ ÇƏTİNLİKLƏRİ

Daxil olub: 09 iyun 2024-cü il
Qəbul olunub: 18 oktyabr 2024-cü il

Received: 09 June 2024
Accepted: 18 October 2024

Əliakbər Abbasov
doktorant, UNEC
aliakbar.abbasov@unec.edu.az
ORCID ID: 0009-0002-1569-8045

Xülasə

Maliyyə sektorunun son illər ərzindəki yenilikçi yanaşma və texnologiyaları əhatə etdiyini qısa olaraq qeyd edə bilərik. Bu yanaşmalardan biri olan açıq bankçılıq anlayışının ümumi məğzini, əməliyyat prosesi axını, ehtiva etdiyi daxili anlayışlar və onların fəaliyyət məqsədi və bununla yanaşı, açıq bankçılıq anlayışının formalaşmasında və iş mexanizmində rol oynayan tərəflərin fəaliyyəti, ənənəvi hesabdan-hesaba köçürmə prosesi arasındakı əsas fərqliliklər izah edilmişdir. Əlavə olaraq, açıq bankçılıq modelinin əməliyyat prosesi zamanı önəmli olan açıq razılıq anlayışı və əməliyyatın həyata keçirilməsi zamanı hərəkət axını mərhələli olaraq həm vizual, həmçinin yazılı olaraq qeyd olunmuşdur. Məqalə daxilində qeyd edilən ümumi anlayışlar, ifadələr, əməliyyat prosesi təhlükəsizliyi kimi məsələlər açıq bankçılıqla bağlı qanunvericilik əsaslı olaraq, “Ödəniş xidməti və ödəniş sistemləri haqqında” və “Banklar haqqında” qanuna əsasən qəbul edilmiş maddələr üzrə əsaslandırılmışdır. Açıq bankçılığın tətbiqi ilə, ümumilikdə, iştirak edən tərəflərin əldə edəcəyi üstünlüklər və çətinliklər bu məqalədə öz əksini tapmışdır. Praktiki olaraq məqalənin əhəmiyyəti, açıq bankçılıq modelinin ümumi iş prinsipini və anlayışını ifadə edilməsi ilə bu yenilikçi yanaşmadan istifadənin genişləndirilməsinə töhfə verilməsi və səmərəli, təhlükəsiz, datalar üzərindəki müştəri önəminin vurğulanması ilə maliyyə sektorunda rəqabətin və qarşılıqlı olaraq tərəflərin inkişafı öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: *açıq bankçılıq, açıq razılıq, fintex, bank, rəqəmsal bankçılıq.*

JEL classification codes: *G20, G21, G28, G29, N25, O53, P34, I22.*

WHAT IS OPEN BANKING? ITS OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Aliakbar Abbasov
PhD student, UNEC
aliakbar.abbasov@unec.edu.az
ORCID ID: 0009-0002-1569-8045

Abstract

We can briefly mention that the financial sector includes innovative approaches and technologies in recent years. The general essence of the concept of open banking, which is one of these approaches, the flow of the transaction process, the internal concepts it contains and their purpose of operation, as well as the activities of the parties who play a role in the formation of the concept of open banking and the working mechanism, and the main differences between the traditional account-to-account transfer process are explained. In addition, the concept of explicit consent, which is important during the transaction process of the open banking model, and the flow of action during the implementation of the transaction have been recorded both visually and in writing in stages. The general concepts, statements, and operating process safety issues outlined in the article are based on the substances adopted under the “Payment Service and Payment Systems Act” and the “Banking Act”. The advantages and challenges that parties involved in general will face through the application of open banking have been reflected in this article. Practically, the importance of the article is to express the general working principle and understanding of the open banking model, to contribute to the expansion of the use of this innovative approach, and to emphasize the importance of efficient, secure, data-based customers, and the development of competition and mutuality in the financial sector.

Keywords: *Open banking, explicit consent, fintech, banking, digital banking.*

ЧТО ТАКОЕ OPEN BANKING? ЕГО ВОЗМОЖНОСТИ И ВЫЗОВЫ

Алиакпер Аббасов
докторант, UNEC
aliakbar.abbasov@unec.edu.az
ORCID ID: 0009-0002-1569-8045

Резюме

Можно кратко отметить, что финансовый сектор в последние годы включает в себя инновационные подходы и технологии. Общая сущность концепции открытого банкинга, являющейся одним из таких подходов, ход транзакционного процесса, содержащиеся в ней внутренние понятия и цель их функционирования, а также деятельность сторон, играющих роль в формировании

объясняют концепцию открытого банкинга и рабочий механизм, а также основные различия между традиционным процессом перевода со счета на счет. Кроме того, концепция явного согласия, которая важна в процессе транзакции модели открытого банкинга, и поток действий во время реализации транзакции были зафиксированы как визуально, так и письменно поэтапно. Изложенные в статье общие понятия, положения и вопросы безопасности операционных процессов основаны на материалах, принятых в соответствии с «Законом о платежных услугах и платежных системах» и «Законом о банковской деятельности». В этой статье отражены преимущества и проблемы, с которыми в целом столкнутся участвующие стороны в результате применения открытого банкинга.

Ключевые слова: *открытый банкинг, явное согласие, финтех, банк, открытый банкинг.*

Açıq bankçılıq

Açıq bankçılıq ifadə anlayışı müştərilərə aid maliyyə məlumatlarının onların razılıq və istəyi əsasında təhlükəsiz kanallar vasitəsi ilə ÜTT (Üçüncü Tərəf Təchizatçılar) ilə paylaşılmasıdır. Müştərilərin şəxsi iradəsi əsasında ÜTT-lərə məlumatların ötürülməsi prosesi tam təhlükəsizlik və dataların məxfiliyinin təmin olunması əsasında həyata keçirilməlidir. Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankı açıq bankçılıq ifadəsini “Müştərilərin icazə verdiyi məlumatların (məsələn – real vaxtda ödənişlər) müştərilər üçün daha çox maliyyə şəffaflıq seçimləri, marketinq və çarpaz satış imkanlarının yaradılması üçün üçüncü tərəflərlə paylaşılması və istifadəsidir” kimi qeyd etmişdir (BIS, 2019). Açıq bankçılıq, ənənəvi bankçılığa nəzərən qanunvericilik və tənzimləyici çərçivə əsasında müştərilərin məlumatlarını onların açıq razılığı ilə API vasitəsilə ÜTT-lər ilə təhlükəsiz şəkildə paylaşmasına və müxtəlif mənbələr üzrə məlumatların qarşılıqlı inteqrasiyası nəticəsində dəyərli və yenilikçi maliyyə xidmətləri, alternativ ödəniş başlatma xidmətləri əldə etməsinə xidmət edir (Nicholls, 2019).

Açıq bankçılıq, maliyyə sektorunda maliyyə institutlarının müştərilərə aid maliyyə dataları üzərindəki sahib olduğu mütləq üstünlüyünü, müasir dünyanın yenilikçi həllərini və xidmətlərini əhatə edəcək ÜTT-lər ilə paylaşılmasını ehtiva edir. Açıq bankçılıq artıq maliyyə dataları üzrə sahiblik hüququnun maliyyə institutlarının deyil, müştərilərə aid olduğunu ehtiva edən yanaşmadır. Açıq bankçılıq sadəcə məlumat paylaşımını ehtiva etmir, onu həmçinin maliyyə məlumatlarından əlavə olaraq digər sektor iştirakçıları tərəfindən məlumat paylaşı-

minə əhatə edəcək açıq maliyyənin ilkin təməli olaraq qiymətləndirməyimiz mümkündür. Açıq bankçılıq mövcud limitlənmiş maliyyə sektorunun daha da şaxələnərək ÜTT-lər ilə birlikdə istifadəçi azadlığının, əlçatanlıq və istifadə yönümlü imkanların yüksəlməsini əhatə edir. Açıq bankçılıq, ənənəvi banklara nəzərən məlumat axınının genişləndirəcək və müştəri mərkəzli olaraq şəxsi məlumatların da daxil olması ilə bank məlumatlarının idarə edilməsini əlində saxlayacaqdır (Deloitte, 2018). Rəqəmsal bankçılığın sürətli inkişafı və dünya üzrə istifadə əmsalının yüksəlməsi bu anlayışın günü-gündən daha da təkmilləşməsinə və qarşılıqlı olaraq yeni yanaşmaların formalaşmasına birbaşa təsir edəcəkdir.

Açıq bankçılıq modelinin tətbiq edilməsi ilə müştərilər müxtəlif maliyyə institutlarında sahib olduqları bank hesabları üzrə məlumatlara əlçatanlığı, məlumatların ÜTT-lər ilə paylaşılması halında bir tətbiq və yaxud platforma üzərindən nəzarət, hesabat, hesablaşma və köçürmə kimi müxtəlif maliyyə əməliyyatlarını asan, sürətli, səmərəli və rahat olaraq həyata keçirmək üstünlüyünə sahib olacaqdır. Nəticədə əsaslı olaraq rəqabətin və məhsullar, xidmətlər üzrə mümkün inkişafın formalaşacağını qeyd etmək mümkündür.

Açıq bankçılıq modelində fəaliyyət prosesi müştərilərin sahib olduğu bank hesabları vasitəsilə həyata keçirilir. Açıq bankçılıq modelində maliyyə əməliyyatları ölkədə mövcud olan infrastruktur üzrə Visa və MasterCard kimi ödəniş emal şəbəkələrinə (payment processor network) ehtiyac olmadan hesablaşmalar və köçürmələrin həyata keçirilməsini əhatə edir. Lakin, A2A (account to account) köçürmələrdən fərqli olaraq API təhlükəsizlik kanalı vasitəsi ilə məlumat paylaşımı sonunda həyata keçirilir. Açıq bankçılıq ənənəvi hesabdan-hesaba köçürməyə nəzərən sürətli formada təhlükəsiz və autentifikasiya olunmuş şəkildə həyata keçirilir. Qeyd edək ki, açıq bankçılıq üzrə ödənişlər, köçürmə və digər əməliyyatlar ölkə daxili iştirakçılar və istifadəçilərin arasında mümkündür. Nümunə kimi, Ani Ödəniş sistemi daxilində mövcud olacaq açıq bankçılıq modeli ilə yalnız Azərbaycanda fəaliyyət göstərən maliyyə institutları (*HXÖXT*), ÜTT-lər (*ÖBXT* və *HMXT*) və müştərilər (*ÖXİ*) arasında əməliyyat həyata keçirilə bilər.

Açıq bankçılığın ənənəvi hesabdan-hesaba köçürməyə nəzərən (account to account – A2A)¹ üstünlükləri:

- Daha yaxşı müştəri/istifadəçi təcrübəsi (UX-user experience) və aşağı əməliyyat xərcləri;
- Müxtəlif maliyyə institutlarındakı hesablara tam nəzarət imkanı;
- Tətbiq və platformadan ayrılmadan sürətli maliyyə əməliyyatları;

¹ <https://tink.com/blog/open-banking/a2a-versus-payment-initiation-services/>

- Əməliyyatların 45 saniyə² ərzində həyata keçirilməsi imkanı;
- Əl ilə (manual) bank hesabı məlumatların daxil edilməməsi (həm onlayn ticarət, həm köçürmə zamanı);
- Mobil bankçılıq kimi müştəri yönümlü istifadə axışı və özəlləşdirmə xüsusiyyəti;
- ÜTT-lər vasitəsi ilə köçürmə əməliyyatlarından istifadə kanalları üzrə çeşidliliyin və seçim imkanının artması;
- Daha təhlükəsiz, müştəri məlumatlarının məxfiliyinin təmin edilməsi və fırıldaqçılıq hallarının qarşısının alınması;
- Gücləndirilmiş autentifikasiya.

Ənənəvi hesabdən-hesaba köçürmə zamanı vaxt itkisi, manual olaraq məlumatların daxil edilməsi və bu proseslərin bankların özlərinə aid olan internet bankçılıq və mobil tətbiq vasitəsi ilə göndərilməsi məcburiyyəti açıq bankçılığa nəzərən daha səmərəsiz və müştəri təcrübəsini aşağı salan xüsusiyyətlərdəndir. Müasir dövrün müştəriləri, sadəcə rəqəmsallaşmanın tətbiqi ilə deyil, həmçinin innovativ xidmət və məhsulun istifadəsini tələb edir və birbaşa müştəri imkanlarını yüksəldən və asanlaşdıran yeni dəyərin əldə edilməsini istəyir.

Açıq bankçılığın işləmə mexanizmi dörd əsas tərəfin mövcudluğu ilə birbaşa bağlıdır:

1. *Ödəniş Xidməti İstifadəçisi*³ (*ÖXI*) – fiziki və ya hüquqi şəxs olaraq ödəniş xidmətindən ödəniş əldə edən (alıcı - payee), ödəyən (payer) və yaxud hər ikisini həyata keçirən şəxs kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının “*Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında*” qanununun *Maddə 1.1.37.* əsasən anlayışı ifadə edilmişdir.
2. *Hesab Xidməti üzrə Ödəniş Xidmət Təchizatçıları* (*HXÖXT*)⁴ – ödəniş xidməti istifadəçilərinə ödənişləri etmək üçün hesabları təqdim edən maliyyə institutlarıdır və bu maliyyə institutları hər bir ölkənin qanunverici orqanı tərəfindən təsdiqlənmiş təchizatçılardır və Azərbaycanda Mərkəzi Bank bu təchizatçıları təsdiq etmək ixtiyarına sahibdir. Açıq bankçılıq, PSD2 (Payment Service Directive 2)⁵ “Hesab xidməti üzrə ödəniş xidmət təchizatçısı” anlayışı

² 45 Saniyə - Qeyd edilən zaman müddəti, maliyyə institutları və ÜTT-lər tərəfindən təqdim ediləcək xidmət keyfiyyəti baxımından dəyişiklik göstərə bilər, lakin ümumi maliyyə əməliyyatları sürətli və çox qısa zaman ərzində həyata keçirilir. Azərbaycanda Ani Ödəniş sistemində ödənişlər 5-20 saniyə ərzində həyata keçirilir.

³ PSU (Payment Service User) - Ödəniş xidməti istifadəçisi olaraq ifadə edilir.

⁴ ASPSP (Account Servicing Payment Service Provider) – ödəniş xidməti istifadəçisinə aid maliyyə institutlarındakı hesabları təmin edən və saxlayan xidmət təchizatçılarıdır.

⁵ [Directive - 2015/2366 - EN - Payment Services Directive - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

- çərçivəsində banklar və digər maliyyə institutları tərəfindən saxlanılan istehlakçı məlumatlarına çıxışa əsaslanır. *Azərbaycan Respublikasının “Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında” qanunu-nun Maddə 1.1.38. ifadə anlayışı və Maddə 3.3. - 3.3.6. əsasən HXÖXT kimi təyin olunur.*
3. *ÜTT (üçüncü tərəf təchizatçıları)* – istifadəçi razılığı ilə *ÖBXT/ HMXT* kimi açıq bankçılıq üzrə əməliyyatları həyata keçirir.
- *Ödəniş Başlatma üzrə Xidmət Təchizatçısı*⁶ (*ÖBXT*)/ *Hesab Məlumat üzrə Xidmət Təchizatçısı*⁷ (*HMXT*) - ödəniş xidməti istifadəçisinə aid maliyyə institutlarında mövcud olan hesablardan ödənişlərin başladılmasını və bu hesablarda üzrə mövcud məlumatlara əlçatanlıq sorğusunun başladılmasını həyata keçirir. *ÖBXT* (*PISP*) müştərilərin razılığı əsasında ödəniş başlatma xidmətinə həyata keçirdikləri üçün müştərilərə aid maliyyə məlumatlarına yazma-oxuma (*write/read*) əsaslı əlçatanlıq formalaşır. *HMXT* (*AISP*) sadəcə olaraq müştəri məlumatları *API* vasitəsi ilə oxuma (*read*) imkanı mövcuddur.
 - *Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının “Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında” qanununa əsasən ÖBXT Maddə 23., HMXT Maddə 24. üzrə tənzimlənir. Əlavə olaraq qeyd edə bilərik ki, Ödəniş Başlatma üzrə Xidmət təchizatçısı bu qanunun Maddə 23.1.- də ödəniş əməliyyatının aparılması üçün vasitəçilik xidməti kimi ifadə olunmuşdur.*
4. *API (tətbiqi proqramlaşdırma interfeysi)*⁸ – açıq bankçılıq əməliyyatı prosesində ödəniş xidməti istifadəçisi razılığı əsasında maliyyə institutlarında mövcud olan maliyyə məlumatlarının *ÜTT*-lər ilə paylaşılması və ödəniş və ya hesab məlumat xidməti üzrə istifadəçiyə aid məlumatların və əməliyyatının *API* üzərindən tam təhlükəsiz olaraq həyata keçirilir. Bu qanunvericiliyin *Maddə 23.1.1. və Maddə 24.1.1.-də ÜTT*-lər ilə yaradılacaq əlaqənin təhlükəsiz kanallar vasitəsi ilə həyata keçirilməsi qeyd edilmişdir. Həmçinin *Maddə 23.2.4. və Maddə 24.2.3. / 24.2.4. əsasən ÖBXT/HMXT özünü HXÖXT qarşısında eyniləşdirməli və ÖXİ/HXÖXT ilə təhlükəsiz kanalları - vasitəsi ilə əlaqə yaratmalıdır.*
- *API (tətbiqi proqramlaşdırma interfeysi)* - təməl səviyyə və sadə olaraq iki müxtəlif kompüter (mobil) proqramının hər iksinin istifadə etdiyi ortaq bir

⁶ *PISP* (*Payment Initiation Service Provider*) - Ödəniş başlatma xidmət təchizatçısı olaraq ifadə edilir.

⁷ *AISP* (*Account Information Service Provider*) - Hesab məlumat xidmət təchizatçısı olaraq ifadə edilir.

⁸ *API* (*Application Program Interface*) - tətbiqi proqramlaşdırma interfeysi, protokollar, rutinlər və alətlər toplusundan ibarət olaraq proqram təminatının yaradılması ilə proqram komponentlərinin qarşılıqlı əlaqədə olmasını müəyyən edir.

dil ilə şəbəkə vasitəsi ilə bir-biriləri ilə əlaqə yaratma yoludur (Jacobson D. Jacobson, G. Brail və D. Woods , 2012).

Açıq bankçılığı ehtiva edən tərəflərin əməliyyat prosesindəki hərəkət axışını təsvir edək (Qeyd edək ki, Açıq bankçılıqda ödəniş, köçürmə və hesablar üzrə nəzarət və yaxud digər məsələlər üzrə hərəkət axışı müxtəliflik göstərə bilər və müxtəliflik ÜTT-lər ilə HXÖXT ilə qarşılıqlı əlaqə nəticəsində təyin olunur):

1. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ) açıq bankçılıq modeli üzrə hər hansı ödəniş əməliyyatı və yaxud hesab məlumat xidməti həyata keçirmək üçün ilk öncə ÜTT-nin tətbiqinə və yaxud platformasına daxil olmalıdır.
2. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ), əməliyyatı həyata keçirmək üçün maliyyə institutlarındakı mövcud hesablara əlçatanlığın formalaşması üçün istifadə etdiyi ÜTT-yə açıq razılıq (explicit consent) verməlidir və daha sonra xidmət sorğusu HXÖXT-a göndərilir. Açıq razılıqdan əvvəl ilk öncə həyata keçiriləcək bank hesabı (maliyyə institutu olaraq) və növü təyin edilir.
3. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ), göndərilmiş xidmət sorğusu əsasında ÜTT-lərə verilmiş açıq razılığın (explicit consent) autentifikasiyası üçün Hesab Xidməti üzrə Ödəniş Xidmət Təchizatçıları (HXÖXT) tərəfindən Güclü Müştəri Autentifikasiyası (GMA)⁹ həyata keçirilir. *Azərbaycan Respublikasının “Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında” qanununun Maddə 35.2. əsasən Güclü müştəri autentifikasiyası tətbiq etməlidir və Maddə 35.3. əsasən HXÖXT, ÖBXT və HMXT, Ödəniş xidməti istifadəçisinin fərdi təhlükəsizliklə bağlı məlumatları tam şəkil qorunmalıdır. Əlavə olaraq, bu qanunun Maddə 35. ilə bağlı Autentifikasiya tələbləri tənzimlənir.*
 - Ödəniş xidməti istifadəçisinin (ÖXİ) autentifikasiya prosesi 3 növdə həyata keçirilə bilər:
 - a) Yönləndirmə (Redirect) – ÖXİ, HXÖXT veb saytına və yaxud tətbiqinə yönləndirilərək autentifikasiya olunur.

⁹ Strong Customer Authentication (SCA) – Azərbaycan Respublikasının “Bank hesablarının açılması, aparılması və bağlanması Qaydası” əsasən Maddə 5.7. üzrə Güclü Müştəri Autentifikasiyası, müştəriyə aid autentifikasiya məlumatlarının qorunması ilə əlaqədar olaraq hazırlanan və yalnızca müştərinin “bildiyi” (nümunə : şifrə, suallar, pin kodlar və s.), “sahib olduğu” (nümunə: OTP, TOPT, token, elektron imza, mobil telefon üzərindən tətbiqi və s.), ona “məxsus olan” (nümunə: barmaq izi, üz tanıma, səs tanıma və s.) müstəqil elementlərdən ən azı ikisi və ya daha çoxundan istifadə edilməsi ilə autentifikasiya prosesi başa düşülür. Burada müstəqil element, hər hansı elementlərdən birinin ələ keçirildiyinə baxmayaraq digərlərinin təhlükəsizliyi ilə bağlı problem yaranmayacağını ifadə edir - [04/2 - “Bank hesablarının açılması, aparılması və bağlanması Qaydası”nın təsdiq edilməsi barədə \(e-qanun.az\)](#)

- b) Ayrılmış (Decoupled) – ÖXİ, yönləndirmə olmadan tamamilə fərqli bir cihaz vasitəsi ilə autentifikasiya olunur.
 - c) Daxili (Embedded) – ÖXİ, ÜTT tətbiqi və platformasını tərk etmədən autentifikasiya olunur.
4. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ), autentifikasiya olunduqdan sonra ÜTT-ə veriləcək razılıq barədə məlumatları və icazəni (*authorization*) təsdiqləyir.
 5. ÜTT, əldə edilmiş razılıq və icazə (*authorization*) əsasında ÖXİ aid hesab(lar)ı API vasitəsi ilə HXÖXT-dən əldə edir və istifadəçiyə (tətbiq və ya platforma daxilində) təqdim edir.
 6. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ), ödəniş və hesab xidməti üzrə əməliyyatı həyata keçirmək üçün təsdiqlənmiş hesab(lar)ı seçim edir və əməliyyat ilə bağlı məlumatlar ekranda öz əksini tapır.
 7. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ) son təsdiq düyməsini sıxmaqla əməliyyatı həyata keçirmiş sayılır və uğurlu olaraq başa çatır.

Şəkil 1. Açıq bankçılıq əməliyyatı üzrə Ödəniş Başlatma Xidmətinin vizual olaraq həyata keçirilməsi nümunəsi

Mənbə: Müəllifin hesablamaları.

Qeyd edək ki, Açıq bankçılıq üzrə tərəflər arasındakı hərəkət axışı üzrə 4-cü bənd üzrə ödəniş xidməti istifadəçisinin autentifikasiya olunduqdan sonra əməliyyatı avtorizasiya etməsi qanunvericilik əsaslı dəyişkənlik göstərə bilər. İlk öncə ödəniş xidməti istifadəçisinin əməliyyatı avtorizasiya etməsi və daha sonra autentifikasiya prosesi həyata keçirilə bilər. *Azərbaycan Respublikasının “Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında” qanununun Maddə 22.1. ödəniş ilə bağlı sərəncam verdiyi andan etibarən ödəniş əməliyyatı artıq avtorizasiya, yəni icazənin verildiyini ehtiva edir.*

Azərbaycan Respublikasının “Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında” qanunun Maddə 42.1. əsasən ödəniş xidməti istifadəçisinin ödəniş ilə bağlı məlumatlarına bank sirrinin ehtiva etdiyi qaydalar şamil edilir.

Açıq bankçılıq üzrə sadəcə bir əməliyyat ilə bağlı qeyd etdiyimiz hərəkət axını istifadəçilərə təqdim ediləcək xidmət keyfiyyətinin səviyyəsindən asılı olaraq zaman

əsaslı bitmə müddəti dəyişiklik göstərmək ixtiyarına sahibdir. Bunun əsas səbəbi kimi, istifadəçilərin istifadə etdikləri ÜTT-lər və əməliyyatın həyata keçirilməsi zamanı ümumi olaraq açıq bankçılıqda iştirak edən tərəflər arasındakı əlaqənin kəsintisiz və davamlı olması və təhlükəsizlik yoxlamalarının tələb etdikləri müddətdən birbaşa aslıdır. Nümunə əsasında qeyd edə bilərik ki, Ani Ödəniş Sistemi¹⁰ və Mərkəzi Bank tərəfindən təqdim ediləcək BankAPI¹¹ infrastrukturuna inteqrasiya ediləcək tərəflərin inteqrasiya uyğunluğu, təhlükəsizlik amillərinin qorunması, müştəri autentifikasiyası və məlumatların paylaşılmasında düzgün uyğunluğun təmin olunması vacibdir.

Ödəniş Xidməti İstifadəçi (ÖXİ) Razılığı

Açıq bankçılıq, istifadəçilərə yeni maliyyə məhsul və xidmətlərinə daha çox seçim imkanı ilə əlçatanlığın formalaşmasını və istifadəçilərə aid maliyyə məlumatlarının API vasitəsi ilə paylaşılmasını əhatə edir və API vasitəsi ilə müştərilərə aid maliyyə məlumatlarının paylaşılmasında isə razılığın təmin edilməsi mütləqdir. Açıq bankçılıq modelində ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ) tərəfindən ÜTT-lərə maliyyə məlumatlarına əlçatanlığa açıq razılığının verilməsi vacib addımdır və həmçinin müştəri tərəfindən verilən razılıq mütləq əhəmiyyət kəsb edir, çünki verilən razılıq əməliyyat prosesinin həyata keçirilməsində ilkin olaraq təsdiqləyici rol oynayır. GDPR (General Data Protection Regulation)¹² əsasən razılıq (consent) şəxsi məlumatların qanuni olaraq istifadə edilməsi üçün ehtiva edilən *6 hüquqi təməldən*¹³ biri olaraq ifadə edilir və hər hansı bir bəyanat və ya açıq-aydın təsdiqləyici hərəkətlə verilməlidir (GDPR, 2016). Razılıq, məlumat sahibi olan şəxsin öz məlumatlarının istifadə edilməsi və ya paylaşılması üçün ehtiyac olunan təsdiqlərin idarə edilməsi prosesidir (Dimitris M., Stamatīs P., Spyros K., Dimitrios S., Georgios M., Fotis K., Inna S., Fabiana F., Nikolaos K., John S., və Konstantinos P., 2022).

Əlavə olaraq qeyd edə bilərik ki, məlumat məxfiliyinin çox aktual olması ilə yanaşı, açıq bankçılığın əsas diqqət mərkəzində istifadəçilərin bank məlumatlarından necə faydalı istifadə edə bilməsi üzrə idarəetmənin formalaşması və maksimum dərəcədə artırılacaq səviyyəyə yönəldilməsidir (Leong 2020). Avropa Bank Assosiasiyasının (EBA) Açıq Bankçılıq üzrə İşçi Qrupu (OBWG), rəqəmsal olaraq razılığın idarəedilməsi prosesini gələcək mümkün çətinliklərin həll edilməsinin mərkəzində dayanması kimi ifadə etmişdir (EBA, 2018).

¹⁰ [Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı - Ani Ödənişlər Sistemi \(AÖS\) \(cbar.az\)](http://cbar.az)

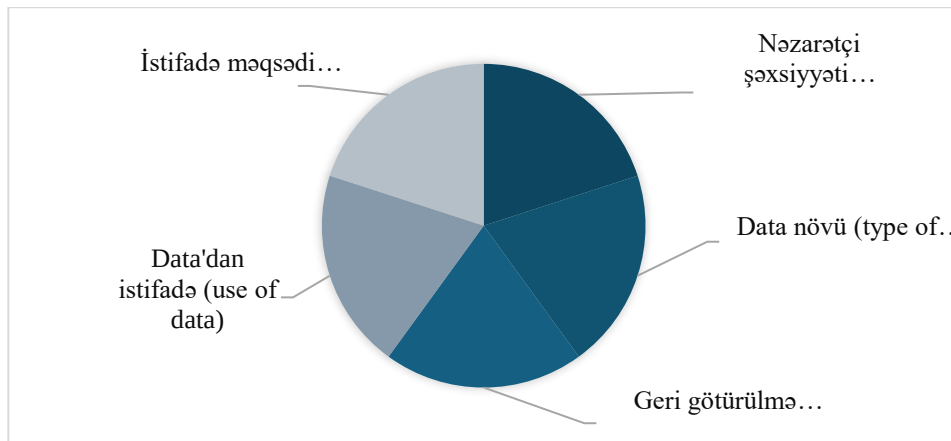
¹¹ [RƏQƏMSAL ÖDƏNİŞ STRATEGİYASI \(cbar.az\)](http://cbar.az)

¹² [General Data Protection Regulation \(GDPR\) – Legal Text \(gdpr-info.eu\)](http://gdpr-info.eu)

¹³ [A guide to lawful basis | ICO](http://ico.org.uk)

Açıq razılıq (explicit consent) və razılıq (consent) arasında əsas ciddi fərq ondadır ki, açıq razılığın verilməsi zamanı ehtiva edilən anlayışda istifadəçi bilməlidir ki, yüksək data təhlükəsizliyi və şəxsi məlumatların idarə edilməsi ilə bağlı mütləq nəzarət tələb olunur. Açıq razılıq zamanı istifadəçi nəzarət və təhlükəsizliklə bağlı mütləq tələblərə riayət etməli və mövcud olan məsuliyyətin bir parçası kimi çıxış etməlidir.

Açıq bankçılıqda məlumatların paylaşılması üçün tələb olunan müştəri razılığı bir növ onların maliyyə sektorundakı hüquqlarını və məsuliyyətlərini öyrənməsinə fürsət təqdim edir və bununla yanaşı, müştərilər ÜTT-lərin qanunvericilik və tənzimləmə əsaslı tələblərə riayət etməsinə nəzarət edən tərəf kimi çıxış edərək özlərini müdafiə və qorumaq imkanına sahib olacaqlar. Müştərilərin təsdiqlədiyi icazələr, şəxsin istifadə etmək istədiyi xidmətlər üzrə məlumatların ÜTT-lərlə paylaşılmasını həyata keçirir. Müştəri razılığı ümumilikdə açıq bankçılıq modelində məlumatların qorunması və məxfiliyin təmin edilməsi üçün mütləq əsas vasitə olmağı tam əhatə etmədiyindən (mütləq olaraq digər təhlükəsizlik addımları da tətbiq edilməlidir), müştərilər öz məlumatları üzrə idarəetməni və qorunmanı təmin edə bilmək ixtiyarına sahibdirlər (World Bank Group, 2021).

Qrafik 1. Etibarlı razılığın əsas məzmunu

Mənbə: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-94590-9_8#ref-CR5

Avropa Məlumatların Mühafizəsi Şurası “Düzgün istifadə olunduğu halda, müştəri razılığı məlumatların istifadəsi ilə bağlı nəzarəti təmin edən vasitədir. Yanlış istifadəsi həyata keçirildikdə, müştəri nəzarəti sadəcə bir illüziya rolunu oynayır və

razılıq, istifadə üçün uyğun olmayan təməli təşkil edəcəkdir” ifadəsini qeyd etmişdir. (EDPB 2020b)¹⁴.

Açıq bankçılıqda müştəri icazəsinin əldə edilməsinin zəruriliyi ilə bağlı bir neçə perspektiv mövcuddur: 1) ödəniş xidmətləri üçün müştəriyə aid şəxsi məlumatların əldə edilməsi, istifadəsi, saxlanması ilə bağlı müqavilə xarakterli tələblər; 2) GDPR *Artikl 6*¹⁵-ya əsasən müştərinin açıq razılığı (explicit consent); 3) Bank sirrinin ehtiva etdiyi öhdəliklər (EDPB 2020a)¹⁶.

Azərbaycan Respublikasında “*Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri*” haqqında qanuna əsasən ödəniş xidməti istifadəçiləri tərəfindən məlumatların paylaşılması ilə əlaqədar razılıq bu qanunun 5-ci fəslə üzrə “*Ödəniş sərəncamının icrası və tərəflərin məsuliyyəti*” təyin olunur. Əlavə olaraq, Azərbaycan Respublikasının “*Fərdi Məlumatlar Haqqında*” *Maddə 8*. “*Subyektin özü barəsində fərdi məlumatların toplanılmasına və işlənilməsinə razılığı*” üzrə subyektin özü tərəfindən verilmiş yazılı və gücləndirilmiş elektron imzalı sənəd əsaslı razılıq ilə fərdi məlumatların toplanması və istifadə edilməsinə icazə verilir. Əlavə olaraq, burada məlumatlar üzrə əlçatanlıq müddəti, geri götürülməsi, məhv edilməsi, arxivləşdirilməsi və digər məsələlər də öz əksini tapmışdır.

GDPR *Artikl 4(11)*¹⁷ ödəniş xidməti istifadəçisinin ÜTT-lərə verəcəyi razılıq: 1) müstəqil və sərbəst şəkildə verilməli; 2) konkret və məqsədyönlü olmalı; 3) istifadəçinin (data subyekti) aydın olaraq təsdiqedicisi formada hərəkətini ehtiva edən tələblərdən ibarət olmalıdır.

Ödəniş xidmət istifadəçisi tərəfindən ÜTT-lərə verilən razılıq bir neçə xüsusiyyətə zəruri olaraq sahib olmalıdır (Data Protection Working Party Regulation 2016/679, 2017)¹⁸:

1. Xüsusi məqsəd yönümlü və məlumatlı olmalı

İstifadəçi tərəfindən etibarlı şəkildə razılığın əldə edilməsi ilə bağlı tələb olunan elementlərə aşağıdakıları qeyd etmək mümkündür:

- Nəzarətçinin¹⁹ şəxsiyyəti

¹⁴ European Data Protection Board Activities in 2020b, p28- [edpb_aar_2020_final_27.05.21.pdf](https://edpb.europa.eu/system/files/2021-06/edpb_recommendations_202001vo.2.0_supplementarymeasuresretransferstools_en.pdf) ([europa.eu](https://edpb.europa.eu/))

¹⁵ <https://gdpr-info.eu/art-6-gdpr/>

¹⁶ European Data Protection Board Activities in 2020a, -

[https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-](https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-06/edpb_recommendations_202001vo.2.0_supplementarymeasuresretransferstools_en.pdf)

[06/edpb_recommendations_202001vo.2.0_supplementarymeasuresretransferstools_en.pdf](https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-06/edpb_recommendations_202001vo.2.0_supplementarymeasuresretransferstools_en.pdf)

¹⁷ <https://gdpr-info.eu/art-4-gdpr/>

¹⁸ <https://ec.europa.eu/newsroom/article29/redirection/document/51030>

¹⁹ Nəzarətçi (idarə edən) – şəxsi məlumatların emal məqsədlərini tək və ya digər tərəflərlə müəyyən edən fiziki və ya hüquqi şəxs, dövlət orqanı, agentlik və yaxud digər qurum kimi çıxış edir. Açıq bankçılıq modelində razılığın əldə edilməsi zamanı “Nəzarətçi” anlayışı HXÖXT/ÖBXT/HMXT kimi çıxış edə bilər (GDPR *Artikl 4(7)*) - <https://gdpr-info.eu/art-4-gdpr/>

- Əldə edilən razılığın hansı məqsəd üçün istifadə olunacağını qeyd edilməsi²⁰
 - Hansı növ dataların əldə edilməsi və istifadəsi
 - İstifadəçi tərəfindən istənilən zaman razılığın geri götürülməsi²¹
 - Avtomatlaşdırılmış qərar əsaslı (decision making) məlumatlardan istifadə²²
 - Dataların paylaşılması zamanı adekvat qərarlılıq (adequacy decision)²³ və GDPR *Artıkl 46*²⁴ - ya əsasən qeyd edilmiş təminatların olmaması ilə yaranacaq risklər haqqında
2. *Aydın və anlaşılan ifadə edilməli* – İstifadəçi tərəfindən əldə ediləcək razılıq mütləq şəkildə aydın, anlaşılan və sadə dildən istifadə edilərək təqdim edilməlidir. İstifadəçiyə təqdim edilən razılıq və ehtiva edilən məlumatlar adi insanlar tərəfindən tam başa düşülən olmalıdır və xüsusi termin, böyük həcmli, qarışıq məxfilik siyasəti və hüquqi jarqon ifadələrdən istifadə edilməməlidir.
3. *Tam sərbəst olaraq verilməli* – İstifadəçi tərəfindən razılığın verilməsi zamanı aldadılma, hədə qorxu, məcburiyyət və xərc əsaslı mənfi nəticələr istifadəçini razılığın verilməsində alət kimi istifadə edilməsi halında bu zaman müstəqil və sərbəst olaraq razılığın verilməsi kimi tanınmır. Ödəniş xidməti istifadəçisi tərəfindən razılıq tam azad və müstəqil şəkildə öz istəyi əsasında verilməlidir. GDPR *Artıkl 7(4)*²⁵ bəndinə əsasən istifadəçiyə təqdim edilən razılıq, şərtlər və qaydalar ilə birlikdə və ya hər hansı müqavilə və xidmətə bağlanması şəklində təqdim edilməsi arzu olunan hal deyildir və verilən razılıq tam sərbəst razılıq anlayışını ifadə etmir. GDPR, açıq bir şəkildə data subyektinin həqiqi və müstəqil seçimi olmamasını, istifadəçinin razılığı geri götürə və rədd edə bilməməsi, istifadəçi və nəzarətçi arasında (controller) güc balansının pozulması halında hesab etmiş olur.
4. *İstənilən zaman geri alınmalı* – GDPR *Artıkl 7(3)* bəndinə əsasən data subyekti (istifadəçi) istənilən zaman razılığı geri götürmək hüququna sahibdir və geri götürülmə həyata keçirildikdən sonra razılıq əsasında əvvəlki əməliyyatlar üzrə əməliyyatlara təsir etməyəcəkdir.

Nəzarətçi (controller), məlumat subyekti (istifadəçi) tərəfindən razılığın verildiyi kimi asanlıqla və istənilən vaxt geri götürülməsini təmin etməlidir.

²⁰ <https://gdpr-text.com/read/recital-42/?col=2&lang1=es&lang2=en&lang3=fr>

²¹ <https://gdpr-info.eu/art-7-gdpr/>

²² <https://gdpr-info.eu/art-22-gdpr/>

²³ Adekvat qərarı (adequacy decision) – Avropa Birliyinin (AB) başqa bir ölkə, bölgə, sektor və ya beynəlxalq quruluşların, şəxsi məlumatlar ilə bağlı AB ilə bərabər səviyyədə mühafizənin (qorunma) təmin edilməsini tanıyan rəsmi bir qərardır - [Adequacy | ICO](#)

²⁴ <https://gdpr-info.eu/art-46-gdpr/>

²⁵ <https://gdpr-info.eu/art-7-gdpr/>

EDPB²⁶ əsasən, istifadəçi tərəfindən verilən razılıq elektron formada həyata keçirilən zaman toxunma və ya klik (click), sürüşdürmə və ya düyməyə basmaqla əldə edildiyi kimi bu razılığın geri götürülməsi də eyni dərəcədə asanlıqla həyata keçirilməlidir. Nəzarətçi tərəfindən razılığın geri götürülməsi prosesi tam ödənişsiz olmalıdır.

Ödəniş xidmət istifadəçisi tərəfindən ÜTT-lərə verilən razılıq üzrə hərəkət axını:

1. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ), ÜTT-lərə razılığın verilməsi ilə əlaqədar olaraq HXÖXT-ə istiqamətləndirilir və bu zaman hansı hesabın məlumat paylaşımını həyata keçirməyi sorğusu edilir.
 - Cari hesab
 - Depozit hesabı
2. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ), ÜTT-lərə veriləcək razılığın (consent) hansı məlumatları əhatə edəcəyi barədə məlumat seçimi edir və daha sonra autentifikasiya üçün HXÖXT-ə istiqamətləndirilir.
 - Hesab məlumatları – istifadəçinin hesab adı, nömrəsi, balansı və digər.
 - Hesab üzrə ödəniş məlumatları – son 12 ay üzrə tranzaksiyalar ilə əlaqədar bütün məlumatlar (gəlir və xərc)
 - Hesab üzrə istifadəçi maraqları – ödəniş haqları (fee), faizlər, tutulmalar (charges) və əldə edilən keşbek, mükafatlar və digər faydalar
3. Ödəniş xidmət istifadəçisi (ÖXİ) autentifikasiya olunduqdan sonra ÜTT-lərin məlumatlara əlçatanlığı ilə əlaqədar məlumatları təsdiq edərək icazə verir (authorization) və məlumat paylaşımı uğurlu olaraq başa çatır.

Ödəniş xidmət istifadəçisi tərəfindən təqdim edilən razılıq əsasında məlumatların paylaşılması halı açıq bankçılıq modelində hüquqi müstəvidə qanunvericilik və tənzimləmə əsaslı qəbul edilsədə, banklar tərəfindən müştərilərə aid məlumatların təhlükəsizliyi və gizliliyi tam qorunduğu üçün məlumatların paylaşılması bank sirrini təşkil edir. *Azərbaycan Respublikasında “Banklar Haqqında” qanunun Maddə 41.*²⁷ əsasən müştərilərə aid məlumatlar üçüncü tərəflərlə paylaşıla bilməz. Yalnız *Maddə 41.2.* bəndinə əsasən yazılı razılıq əsasında üçüncü tərəfə verilməsi mümkündür. Bank sirrinin pozulması müxtəlif ölkələrdə cinayət hesab olunur və ölkəmizdə qanuni olaraq müştərinin öz hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar qanunvericilik əsasında dəymiş zərərin ödənilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə əsasən dövlət orqanlarına müraciət etmək ixtiyarı mövcuddur. Qeyd edək ki, “*Banklar*

²⁶ https://www.edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202005_consent_en.pdf

²⁷ https://e-qanun.az/framework/5825#_edn175

*Haqqında” qanunu Maddə 41.2. bəndi, Azərbaycan Respublikası Qanunu 6 iyul 2023-ci il tarixli 935-VIQD əsasında redaksiya edilmişdir*²⁸.

Açıq Bankçılığın Üstünlükləri

Bu modelin üstünlüklərini qeyd edərkən, əsas olaraq açıq bankçılıqda iştirak edən bütün tərəflərin əldə etdiyi, edəcəyi və yaradacağı üstünlükləri nəzərdə tutmaqla bilirik.

- Maliyyə institutları və ÜTT-lər arasında mövcud əlaqənin inkişafı və böyüməsi;
- Maliyyə sektorunda rəqabət əsaslı canlanma;
- Yeni məhsul və xidmətlərin formalaşdırılması imkanı;
- İnnovativ həllərin tətbiqi ilə yeni dəyərlərin yaradılması imkanı;
- Səmərəli, effektiv və təhlükəsiz olaraq tərəflər arasındakı əlaqənin yaradılması;
- Müştərilərin xidmət əldə etmək ilə əlaqədar azad seçim imkanının daha da genişlənməsi;
- Müştəriyə görə özəlləşdirilmiş məhsul və xidmət təklifi;
- Nəzarət əsaslı olaraq daha rahat istifadə və idarəetmə;
- Onlayn rəqəmsal ödənişlər üzrə sürətli ödəniş həllərinin artması;
- Qanunvericilik əsasında müştəri datalarına əlçatanlıq imkanının yaranması;
- Müştəri datalarına şəxsi nəzarət və fırıldaqçılığın qarşısının alınması;
- Maliyyə xidmətlərinə əlçatanlıq imkanının yüksəldilməsi (maliyyə inklüzivliyi);
- Yüksək müştəri xidməti və məmnuniyyətinin əldə edilməsi;
- Tərəflərin potensial xidmət əhatə sahəsinin böyüməsi.

Açıq bankçılıq modelinin gündəlik və elektron ticarət sektorunda tətbiq edilməsi ilə müştərilərin əldə edəcəyi üstünlüyə nümunə kimi: 1) fırıldaqçılığın azalması və müştəri güvənin artması; 2) rəqəmsal ödəniş xidmətləri ilə bağlı çeşidliliyin artması; 3) biznes subyektləri və müştərilər haqqında yeni dəyər əsaslı məlumatların əldə edilməsi ilə xidmət və məhsul keyfiyyətinin artırılmasının formalaşması ilə bir növ yeni dəyər əldə edilməsini qeyd etmək mümkündür və bu isə müştərilərin açıq bankçılıqdan istifadəsini təşviq edir və edəcəkdir.

Açıq bankçılığın tətbiqi ilə bütün iştirak edən tərəflərin əldə edəcəyi faydalar: *Müştərilər/ istifadəçilər* – maliyyə məlumatlarının paylaşılması ilə qarşılıqlı olaraq

²⁸ <https://e-qanun.az/framework/54766>

sürətli, səmərəli, yenilikçi və özəlləşdirilmiş xidmət, məlumatlara tam nəzarət, təkmilləşmiş idarəetmə özəlliyi, maliyyə sağlamlığı²⁹;

Biznes subyektləri – pul vəsaitləri hərəkətinin və idarəetməsinin yaxşılaşması, müştəri datalarının əldə edilməsi ilə müştəri analizinin daha da yaxşı anlaşılması və biznesin inkişafına birbaşa təsirinin qiymətləndirilməsi;

ÜTT və ya Fintexlər – biznes subyektləri və müştərilərin vəsaitlərin xərclənməsi və idarə edilməsi ilə bağlı davranışlarının analizi və başa düşülməsi əsasında yeni xidmət və məhsulların yaradılması, inkişaf etdirilməsi və yeni dəyərlərin yaradılması;

Maliyyə institutları – rəqabət əsaslı canlanma ilə yeni gəlir kanallarının, xidmətlərin və məhsulların ÜTT-lər ilə birlikdə yaradılması təşəbbüsü, müştərilərə aid datalara əsasən daha yaxşı müştəri xidmətinin təmin edilməsi və innovativ maliyyə texnologiyalarının tətbiq edilməsi;

Tənzimləyici orqanlar – mövcud maliyyə sektoru iştirakçılarının açıq bankçılıq modeli üzrə inkişaf proseduru əsasında innovativ və texnoloji həllərin (maşın öyrənmə, süni intellekt, dərin öyrənmə və s.) tətbiq edilməsi ilə effektivliyin əldə edilməsi, proqnozlaşdırma və analizlər ilə yeni tənzimləyici addımların atılması.

Açıq bankçılığın çətinlikləri

- Müştərilərə aid data və məxfilik (privacy) təhlükəsizliyi;
- Ümumi açıq bankçılıq modelində iştirak edən bütün tərəflər üçün kibernetik hücumlar;
- İstifadəçi əsaslı məlumatlılıq və bu xidmətə əlçatanlıq imkanının zəif olması;
- Təhlükəsizlik və məxfiliyin təmin olunması zamanı tənzimləmə və qanunvericilik əsaslı uyğunluğun təmin olunmaması;
- Tərəflərdən hər hansı birinin datalardan qeyri-ixtiyarı istifadəsi, sızması (data breach) və təhlükəsizlik boşluqları;
- Müştərilərin cəlb edilməsi və yeni xidmətdən istifadəsi ilə bağlı uyğunlaşma prosesinin zaman alması və yaxud təşviq prosesinin zəif inkişaf etdirilməsi;
- Açıq bankçılıq modelinin inkişafı zamanı yeniliklərin tənzimləmə əsaslı olaraq tənzimləyici orqanlar tərəfindən tətbiqi və nəzarətin təmin edilməsinin gecikməsi;
- Tərəflər arasındakı qarşılıqlı əlaqə zamanı texniki inteqrasiya və uyğunluğun təmin edilməməsi.

²⁹ Maliyyə sağlamlığı (Financial health) – Şəxsin maliyyə cəhətdən həyatını və ya maliyyə vəziyyətini ifadə edən bir ölçü kimi nəzərdə tutulur. Yəni, burada şəxsin sahib olduğu kredit reytingi, xərc və gəlir, qənaət, gələcək planlama kimi xüsusiyyətləri ehtiva edilir.

Açıq bankçılıq üzrə qeyd edilən çətinliklər mütləq formada istifadənin və tətbiq edilmənin tam potensial səviyyə çatmasına birbaşa təsir edən faktorlardır. Bu çətinliklərin təsir səviyyəsinin aşağı salınması və həll edilmə yolu ilə inkişafın sürətlənməsinə birbaşa töhfə veriləcəkdir. Lakin, qeyd edə bilərik ki, maliyyə sektoru nisbətən mürəkkəb və yenilikçi yanaşmaları daim özündə ehtiva etməsi ilə əlaqədar olaraq mövcud olan çətinliklərin həll edilməsi ilə yanaşı, yeni çətinliklərin və ya problemlərin yaranma ehtimalı daim mövcuddur. Açıq bankçılığı, bütövlükdə hesablar arasındakı rəqəmsal ödənişlərin ən son yenilikçi addımı və açıq maliyyənin və açıq datanın təməli olaraq nəzərə alındıqda gələcək inkişaf yolunda önəmli rol oynayacaqdır. Bununla qarşılıqlı olaraq, yeni çətinliklər mütləq əsasda yaranacaqdır və burada ümumi olaraq dünya dövlətlərinin bu model ilə gələcək əsaslı yanaşmaları onun inkişafında böyük önəm daşıyacaqdır.

Nəticə və təkliflər

Açıq bankçılığın dünya ölkələri üzrə inkişafının günü-gündən sürətlənməsi və təsir əhatəsinin genişlənməsi ilə əlaqədar olaraq ölkəmizdə tətbiq edilməsi mütləq əhəmiyyət kəsb edir. Açıq bankçılıq modeli ilə bağlı ümumilikdə cəmiyyətimizin daxilində məlumatlılıq səviyyəsinin çox aşağı olması və əməliyyat prosesi ilə əlaqədar informasiya əlçatanlığının az olmasına görə məqaləmizdə ətraflı olaraq, ümumilikdə bu model çərçivəsində iştirak edən tərəf və onların məsuliyyəti ilə bağlı ətraflı məlumat qeyd edilmişdir. Nəticə əsaslı olaraq qeyd edə bilərik ki, açıq bankçılıq anlayışının təcəssüm etdirdiyi fəaliyyət prosesi və bu prosesin həyata keçirilməsində iştirak edən ödəniş xidməti istifadəçisi (ÖXİ), ÜTT, HXÖXT, HMXT, ÖBXT fəaliyyət öhdəliyi Azərbaycan Respublikasının *“Ödəniş xidməti və ödəniş sistemləri haqqında”* qanunu əsasında qeyd edilmişdir. Bununla yanaşı, açıq bankçılıq modelinin müştərilərə aid maliyyə datalarının idarəetmə və paylaşılması ilə bağlı hüquqi olaraq mütləq üstünlüyünə sahib olunması qeyd olunmuşdur. Həmçinin açıq bankçılıqda müştərilərə aid məlumatların paylaşılması zamanı açıq razılığın önəmi, ehtiva etdiyi xüsusiyyətlər, özəlliklər və adi razılıq ilə arasındakı əsas fərqliliklər əldə edilmişdir. Əlavə olaraq, açıq razılığın əhəmiyyəti digər ölkələrin qanunvericilik və tənzimləyici çərçivələr üzrə əhatə etdiyi önəmi araşdırılmışdır. Açıq bankçılıq modeli üzrə iştirak edən tərəflərin əməliyyat prosesində iştirakı və həyata keçirdikləri ödəniş başlatma və hesab məlumat xidməti üzrə əməliyyatı yazılı və vizual olaraq mərhələli şəkildə izah edilmişdir və açıq bankçılığın bütövlükdə təqdim etdiyi üstünlüklər və çətinliklər qeyd edilmişdir. Açıq bankçılıq üzrə qeyd etdiyimiz və apardığımız araşdırma əsasında əldə edilən bütün informasiyalar Azərbaycanda açıq bankçılıq üzrə cəmiyyət daxilində məlumatlılıq

və informasiya əlçatanlığının yüksəlməsi ilə rəqəmsal ödənişlər üzrə yenilikçi yanaşmaların mənimsəməsinə səbəb olacaqdır. Cəmiyyətin açıq bankçılıq üzrə əldə edəcəyi faydalar və üstünlüklər barədə məlumatının yüksəlməsi bu modelin tətbiq edilməsini sürətləndirəcəkdir. Həmçinin açıq bankçılıq modeli üzrə istifadənin yüksəlməsi ilə ümumilikdə rəqabətin yüksəlməsi və bankların maliyyə sektorunda üstün mövqedə iştirakının azalmasına təsir etməklə yanaşı, daha çox innovativ xidmətlərin və özəlləşdirilmiş məhsulların təqdim edilməsinə şərait yaranacaqdır. Həmçinin açıq maliyyə və açıq data anlayışlarının inkişafına töhfə verəcəkdir. Açıq bankçılığın sürətli olaraq ölkəmizdə tətbiq edilməsi lazımdır və nəticə etibarilə açıq bankçılığın tətbiq edilməsini artıq bir seçim kimi deyil, məcburiyyət kimi qiymətləndirməyimiz və gələcək yönümlü inkişaf yolunu nəzərə aldıqda bunu qeyd etməyimiz mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Bank for International Settlements, 2019. Report on open banking and application programming interfaces- <https://www.bis.org/bcbs/publ/d486.pdf>
2. Nicholls Christopher C., 2019. Open banking and the rise of FinTech - Innovative finance and functional Regulation. Banking and Finance Law Review, - <https://www.proquest.com/docview/2322611475>
3. Deloitte, Open banking, 2018. Privacy at the epicentre - <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/au/Documents/financial-services/deloitte-au-fs-open-banking-privacy-epicentre-170718.pdf>
4. Jacobson D. Jacobson, G. Brail, D. Woods, 2012. APIs: A Strategy Guide - https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=pLN7BxMTg7IC&oi=fnd&pg=PR3&ots=SAZs ku lrx0&sig=_xal6rM18_ZVyOSKXPjUOcEgdLQ
5. Dimitris Miltiadou, Stamatis Pitsios, Spyros Kasdaglis, Dimitrios Spyropoulos, Georgios Misiakoulis, Fotis Kossiaras, Inna Skarbovsky, Fabiana Fournier, Nikolaos Kapsoulis, John Soldatos və Konstantinos Perakis, 2022. Leveraging Management of Customers' Consent Exploiting the Benefits of Blockchain Technology Towards Secure Data Sharing, - https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-94590-9_8#ref-CR5
6. Leong Emma, 2020. Open Banking: The Changing Nature of Regulating Banking Data. A Case Study of Australia And Singapore - Open Banking: The Changing Nature of Regulating Banking Data - A Case Study of Australia And Singapore by Emma Leong :: SSRN
7. Euro Banking Association, 2018. B2B Data Sharing: Digital Consent Management as a Driver for Data Opportunities - eba_2018_obwg_b2b_data_sharing.pdf (abe-eba.eu)
8. The World Bank Group, 2021. The Role of Consumer Consent in Open Banking <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099425002082230437/pdf/P1705050aeb8e704f088260f228802b73b8.pdf>
9. European Data Protection Board Activities in 2020b - https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-06/edpb_aar_2020_final_27.05.21.pdf
10. European Data Protection Board Activities in 2020a - https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-06/edpb_recommendations_202001vo.2.0_supplementarymeasurestransferstools_en.pdf
11. GDPR, 2017. Regulation 2016/679 - Regulation - 2016/679 - EN - gdpr - EUR-Lex (europa.eu)